

Erkân-ı Harbiye Mektebi

15'inci yüzyıldan sonra dünyada meydana gelen gelişmeler ve özellikle aydınlanma çağı ile birlikte Avrupa'da başlayan yenilik hareketleri, devletlerin kurdukları ordulara da yansımış ve sömürgecilik yarışında üstünlüğü ele almak için büyük bir mücadele başlamıştır. 18'inci yüzyılda bilimsel ve teknik gelişmelerin ışığında orduların modernizasyonu ve eğitimi alanında reform hareketlerine girilmiş, bu doğrultuda subay ve asker yetiştirilmeye çalışılmıştır. Ordu nüfuslarındaki büyük artışla birlikte savaşın en önemli unsuru olan askerlerin sevk ve idaresi için eğitilmiş subaylara ihtiyaç duyulmaya başlanmış, bu kapsamda subay ihtiyacını karşılamak için askeri okullar açılmaya başlanmıştır.

Orduların en önemli yapı taşlarından biri komuta kademesinde bulunan üst düzey yöneticileri ve komutanlarıdır. Bu konumda bulunan komutanlar genel olarak Harp Akademilerinden yetişip kurmay vasfını alan subaylardır. Bu çerçevede Osmanlı ordusu içinde 19'uncu yüzyılda başlayan reform hareketleri neticesinde Avrupa orduları örnek alınarak Mekteb-i Harbiye içerisinde oluşturulmuş olan Erkân-ı Harbiye sınıfları, ordunun iyi eğitilmiş, üst düzey görevlerde bulunacak komutanlarını yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu süreçte, ordunun yönetiminde en büyük etkiye sahip olan subayların bu okullarda yetiştirildiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Mekteb-i Harbiye ve Erkân-ı Harbiye Mektebi ile ilgili temel ana kaynak, Kolağası Mehmed Esad tarafından yazılan "Mirat-ı Mekteb-i Harbiye" adlı eserdir. Ayrıca, Cumhuriyet Döneminde de Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet) tarafından yazılan "Erkân-ı Harbiye Meslek, Vezâif, Teşkilatı Tarihi ve İlmi Tetkikat" adlı eser bu alandaki en önemli kaynaklardan birisidir. Bunun yanında Muharrem Mazlum İskora tarafından kaleme alınan "Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965" ve "Türk Ordusunda Kurmaylık (Erkân-ı Harbiye Tarihçesi)" adlı eserler yine bu alanda yapılmış olan önemli çalışmalardır.

Dünyada 18'nci yüzyılda yaşanan gelişmeler çerçevesinde askeri eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. *Rusya'da 1730 yılında ilk Harp Okulu ve ardından 1815 yılında "Nikola Harp Akademisi" adıyla Harp Akademisi kurulmuş, Fransa'da 1818 yılında Harp Okulunu bitiren subaylar için eğitim süreci 2 yıl olan "L Ecole Dapplication Detat-Major" adıyla Karargâh Tatbikat Okulu açılmıştır. Prusya'da 1765 yılında Asiller Akademisi adı ile Harp Okulu ve Harp Akademisi birleşimi bir okul açılmış ve bu okul 1818 yılında Harp Akademisine dönüşmüştür. 1870-1871 Fransız-Alman Savaşı sonunda Alman ordularının büyük başarı elde etmeleri üzerine Almanların Erkân-ı Harp sistemi örnek alınmaya başlanmıştır.*

Osmanlı Devleti, 18'nci yüzyılda Fransa ile kurduğu ilişkiler sonucunda orduda modernizasyon çalışmalarına başlamış, bu maksatla 1742 yılında Fransız Comte de Bonneval, (Humbaracı Ahmet Paşa) İstanbul'a davet edilmiş, 1782 yılında Macar Baron de Tott, Osmanlı Ordusunda topçu sınıfının tek top ve batarya eğitimi konularında önemli değişiklikler yapmıştır. Bu çalışmalar, Padişah III. Mustafa zamanında, 1774 yılında tahta çıkan I. Abdülhamit döneminde, 1789 yılında tahta geçen III. Selim zamanında devam etmiştir. 1776 yılında Osmanlı Devleti'nde kurmay subay yetiştirilmesi konusu ortaya çıkmışsa da bu düşünce 1845 yılına kadar gerçekleştirilememiştir. Padişah II. Mahmut döneminde 17 Haziran 1826 tarihinden itibaren "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adlı yeni ordunun kurulmasına başlanmıştır. 1834 yılında İstanbul Selimiye'de "Sübyan Bölükleri" adı ile bir okul ve ayrıca aynı yıl Maçka'da Mekteb-i Harbiye açılmıştır. 1835-1838 yılları arasında Viyana, Paris ve Londra'ya tahsil için 26 subay gönderilmiş, yurda dönüşlerinde kendilerine Padişah Abdülmecit tarafından Tevcih Kurmaylığı verilerek askerî okullara öğretmen olarak atanmışlardır. 1836 yılında, Alman ordusunda hizmette bulunan Von Moltke (1800-1891), orduda teşkilat ve öğretimin geliştirilmesi çalışmaları için

İstanbul'a gelmiştir.

1845 yılında I. Abdülmecit'in fermanı ile askerî okulların düzenlenmesi hakkında bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapora göre, "Askerî Liseler kurulmasına, Harp Okulunun dört sınıf olmasına, Avrupa Ordularında olduğu gibi kurmay subay yetiştirilmesi için sınıflar oluşturulmasına, Harp Okulu'nda sadece askerî dersler okutulması ve diğer derslerin askerî liselerde görülmesine karar verilmiştir." Bu rapor üzerine, Avrupa'da eğitim gören Abdülkerim Paşa, kurmay sınıflarını oluşturmak için görevlendirilmiştir.

Erkân-ı Harbiye Mektebi kuruluşundan itibaren değişik dönemlerde farklı isimler altında faaliyet yapmıştır. 1845-1899 yılları arasında "Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Erkân-ı Harbiye Sınıfları", 1899-1909 yıllarında "Erkân-ı Harp Namzet Sınıfları", 1909-1923 yıllarında "Erkân-ı Harbiye Mektebi", 1923-1924 yıllarında "Mekteb-i Âli-i Askerî", 1923-1927 yıllarında "Erkân-ı Harbiye Mektebi", 1927-2016 yılları arasında "Harp Akademisi" ve 2016 yılından itibaren de "Milli Savunma Üniversitesi" olarak adlandırılmıştır.

Erkân-ı Harbiye Mektebi 1848'de İstanbul Harbiye'de, "Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahâne Erkân-ı Harbiye Sınıfları" ile eğitim ve öğretime başlamış, Harp Okulu'nun 3'üncü ve 4'üncü sınıfları şeklinde oluşturulan bu okul, 1852'de "Taşkışla" diye bilinen bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi binasına, 1858 sonlarında Gülhane'deki Askerî Hastaneye, 1862'de ise tekrar Harbiye'deki binasına taşınmıştır.

Harp Akademisi, Meşrutiyetin ilanına kadar Harp Okulunun bir bölümü halinde faaliyet göstermiştir. Diplomalarında bu husus "Mektebi Fünun-u Harbiye-i Şahane Erkân-ı Harbiye Birinci ve İkinci Sene" şeklinde belirtilmiştir. 1850 yılında mezun olan ikinci dönem öğrencilerinden başlamak üzere, Harp Okullarından mezun olanlara Teğmen (Mülazım), Harp Akademisi birinci sınıfa geçince Kurmay Üsteğmen (Mülazım-ı Evvel), ikinci sınıfa geçince Kurmay Yüzbaşı ve Harp Akademisini bitirince Kurmay Kıdemli Yüzbaşı (Kolağası) rütbeleri verilmiştir.

1902 yılından itibaren Erkân-ı Harbiye Mektebinde "çok iyi" derecede başarı sağlayanlara "kurmay", "iyi" derecede bitirenlere "mümtaz" unvanı verilmeye başlanmış ve bu uygulama 1909 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde, Erkân-ı harp sınıfı öğrencileri, kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuşlar ve iki yıl sonra da kıdemli yüzbaşılığa terfi etmişlerdir. Bu dönemde Mustafa Kemal, Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne 1902 yılında başlamıştır. Kara Harp Okulu Arşivindeki 16 numaralı deftere göre Mustafa Kemal'in Harp Akademisinde birinci sınıfta, toplam 580 olan ders notlarından 479 puan almış ve başarı sırası 8 olmuştur. İkinci sınıfında ise toplam 480 puan alarak 6'ncı sırada yer almıştır. 11 Ocak 1905 tarihinde Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile 5'inci Orduya tayin olmuştur.

Erkân-ı Harbiye sınıfları 1909'da taşındığı Yıldız Sarayı Şehzadeler Dairesinde "Erkân-ı Harbiye Mektebi" adını almıştır. 28 Ocak 1919'dan itibaren eğitim ve öğretime İstanbul Teşvikiye'deki Şerif Paşa Konağı'nda devam etmiş, 1921 başlarında yönetici ve öğrencilerin, Millî Mücadeleye katılmaları nedeniyle geçici olarak kapanmıştır.

13 Ekim 1923'te İstanbul Beyazıt'ta bugünkü İstanbul Üniversitesinin merkez binasında, "Mekteb-i Âli-i Askerî" adıyla yeniden öğretime başlamış olan Harp Akademisi, 24 Mart 1924'de "Erkân-ı Harbiye Mektebi Müdürlüğü" adını alarak Yıldız Sarayı'na nakledilmiştir. 1927'de adı "Harp Akademisi Müdürlüğü" olmuş, Yüksek Komuta Kursu da Harp Akademisine bağlanınca okula "Askerî Akademiler Komutanlığı" adı verilmiş, eğitim ve öğretime 1975'e kadar burada devam etmiştir.

Harp Akademisine öğrenci seçimi, Harp Okulu piyade ve süvari sınıfı ile Mühendishane-i Berrî-i Hümayun içindeki topçu ve istihkâm sınıfının üç yıl olan eğitim süresince alınan notların toplamı ve sicilleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bunların

sayısı aday öğrenci subayların %5'i ile %10'u arasında değişmektedir. Harp Okulunun bu üç sınıfının her birinde sekizer ay eğitim gördükten sonra kurmaylık sınıfına geçen subaylar kıdem ve başarılarına göre terfi etmekte, Tümgeneral rütbesine gelinceye kadar kurmaylık sınıfında bulunmakta, bu rütbeyi aldıktan sonra ise sınıf ayrımı kalkmaktadır. Kurmay subaylar kendi istekleriyle sınıf değiştirebilmekte ve bu sınıfa bir üst rütbe ile terfi etmektedirler. Yüzbaşı rütbesi ile okuldan mezun olan subaylar arasında kurmaylığı tasdik edilmeyenler, Subay Nizamnamesi gereğince daha önceki kıt'alarına tayin edilmektedirler.

Harp Akademisi ilk kurulduğu 1848 yılından 1865 yılına kadar iki sınıf olarak eğitim yapmaktadır. Eğitim ve öğretim reformları kapsamında ilerleyen yıllarda "Harp Fenni" gibi bilim dersleri ilave edilerek eğitimde modernizasyon yapılmaya çalışılmıştır. Eğitim ve öğretim sisteminde uygulamaya önem verilerek harita meseleleri çözülüp, Harp Tarihi konuları üzerinde tartışma yapılmakta, ayrıca iki taraflı Harp Oyunları icra edilmekte, kışla eğitim alanında Manej talimleri ile birlikte arazide Harp Okulu piyade ve süvari sınıflarıyla müşterek tatbikat ve manevralar icra edilmektedir.

1848-1866 yılları arasında Harp Akademisi kuruluşunu tamamlamıştır. Harp Akademisi eğitim ve öğretim programı uygulamaya başlayarak üst düzey eğitim seviyesine ulaşmada başarılı bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Bu süreçte, *1'inci sınıfta; "Fenni Harp "Taktik ve Strateji", "Fenni Furusiyet "Binicilik", "Fransızca", "Süvari Hizmeti İç Kanunu", "Manej Talimi (teorik)", "Manej Talimi Ameli (pratik), "Harita Çizimi", "Süngü ve Kılıç Talimi", "Askerî Mimarlık" dersleri, 2'inci sınıfta ise; "Topçuluk", "Top Talimi", "Heyet (taktik ve strateji), "Arazi Taksimi", "Askerî Mimarlık", "Süvari Talimi", "Süvari Takım", "Bölük Talimi", "İstihkâm", "Harita Çizimi" dersleri okutulmuştur.*

1866 yılından itibaren Harp Akademisi ve diğer askerî okullarda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa devletlerinin askerî okullarının programları incelenmiş, tercüme edilmiş ve bu doğrultuda yeni programlar hazırlanmıştır. Programlara bazı askerî dersler ilave edilerek tatbikata ve pratik eğitime önem verilmiş, ders programına riyaziye (matematik) dersleri de dâhil edilmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine Harp Akademisinde uygulanmakta olan Fransız askerî öğretim sistemi tartışılmaya başlanmış ve yeni düzenlemeler yapılarak Alman öğretim metotları incelenerek uygulanmaya başlanmış, 1878 yılında Harp Akademisi öğretimi üç yıla çıkarılmıştır.

1886 yılında mezunlarından itibaren, "Harp Akademisi, Askerî ve Fenni olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bu iki bölüm; Kurmay Hizmeti, Silah Fenni ve Mekanik Nişancılık, İstihkâm, Kuşatma ve Müdafaa, Arazi Eğitimi, Fransızca, Topografya derslerini ortak görmüşlerdir.

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte devlet kurum ve teşkilatlarında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda Harp Akademisine yönelik en önemli değişiklik 4 Ağustos 1909 tarihinde Harp Akademisi Yönetmeliğinin "Erkân-ı Harbiye Mektebi Nizamname-i Dâhiliyesi" adıyla yayınlanmasıdır. Bu çerçevede, Harp Akademisinde yapılan en önemli değişiklik, Askerî Okullar Müdürlüğü'nün "Mekâtib-i Askerîye Nezareti" emrinde Harp Okulu ile birlikte bulunan Harp Akademisinin doğrudan Genelkurmay Başkanlığına (Erkân-ı Harbiye Umumiye Riyasetine) bağlanarak müstakil bir yönetim ve öğretim kadrosuna dönüştürülmesidir. Yeni yönetmeliğe göre Harp Okulunu bitirdikten sonra kurmay sınıflarına aday seçme usulü kaldırılmıştır. Erkân-ı Harbiye Mektebine girmek için Harp Okulunu bitirdikten sonra iki yıl kıt'a hizmeti şartı konularak, kıt'a hizmetini müteakip giriş imtihanlarını kazanan subaylar, Erkân-ı Harbiye Mektebine kurmay adayı olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Harp Akademisi 1909 yılı Ekim ayı başında Pangaltı'daki Harp Okulundan, Yıldız Sarayı, Şehzadegan Dairesine

taşınarak “Erkân-ı Harbiye Mektebi” ismini almış ve Akademi Müdürlüğüne Kurmay Yarbay Cevat Bey tayin edilmiştir. Öğretim kadrosuna da Almanya’dan davet edilen subaylar dâhil edilmiştir. Bu Alman subaylar Erkân-ı Harbiye Mektebinde beş yıl süre ile öğretim üyeliği yapmışlardır.

1927 yılında Harp Akademisi (Erkân-ı Harbiye Mektebi)’nin adı Harp Akademisi Müdürlüğü olmuş ve sonradan müdürlük unvanı komutanlık olarak (Harp Akademisi Komutanlığı) değiştirilmiştir. Harp Akademisi sınıfları arasındaki Piyade, Süvari, Topçu kıt’a alanındaki staj 2,5 ay olmuş ve üçüncü sınıfın sonunda Eskişehir’de Hava Kuvvetlerinde bir aylık staj kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur. 27 Mart 1927 tarihinde Askerî Akademiler Talimatı yayınlanarak, Akademinin yeni idare ve eğitim sistemi uygulamaya konulmuştur. Bu bağlantılardan dolayı okula Askerî Akademiler Komutanlığı adı verilmiştir. 1928 yılında tekrar Harp Akademisi Komutanlığı adını almıştır.

Harp Akademisinin başlangıçtan itibaren kuruluş amacı; vatanına, milletine ve devletine bağlı, sevk ve idare esaslarına vâkıf, kurmay hizmetlerine ve yüksek komuta makamlarına geçmeye elverişli, anlayışlı, soğukkanlı, yüksek seviyeli, fikren ve bedenen her iklimde, her yerde ve en zor şartlar altında düzenli iş yapmaya kudretli subay yetiştirmek, ayrıca, analiz ve sentez yapabilen, doğru karara ulaşma ve kararı etkin bir şekilde uygulama yeteneğine sahip karargâh subayı ve askerî harekât ortamına ve askerî kültürün gelişimine yönelik doktriner çözümler sunabilen subaylar yetiştirmektir. Bu kapsamda, Harp Akademisinde okutulan dersler, subaylık eğitiminin başlangıçtan itibaren kazanılmış bilgileri takviye ve genişletme amacına yönelik ve aktif metotların uygulandığı, subayların fikirlerini açıkça ifade etmelerinin sağlandığı sisteme dayanmaktadır. Bu çerçevede yenilikçi, gelişmelere ayak uyduran, eğitim ve öğretim kalitesi yüksek, savunma ve güvenlik araştırmalarında öncü ve fark yaratan, üstün nitelikli karargâh subayı ve kurmay subayların yetiştirildiği bir eğitim kurumu oluşturulmuştur.

Harp Akademileri Komutanlığı süreç içerisinde, Kara, Deniz ve Hava Harp Akademisi olarak teşkilatlanmış ve eğitimlerini daha modern esaslara göre planlamıştır. Bu kapsamda; Deniz Harp Akademisi 1863 yılında Padişah Sultan Abdülaziz’in Osmanlı Donanması’nda “Kurmay Subay” adı altında bir sınıfın teşkil edilmesi emri üzerine dönemin Kaptan Paşası Ateş Ahmet Paşa tarafından çalışmalara başlanmıştır. Kurmay subaylar hakkında hazırlanan nizamname, 15 Şubat 1864’de yürürlüğe girmiştir. “Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Mektebi” (Deniz Kurmay Okulu) Hasköy tersane binası içindeki Divanhane’de 16 Şubat 1864 faaliyete geçmiştir.

1921 yılında kapanan Deniz Harp Akademisi’nin Mareşal Fevzi Çakmak’ın faaliyete geçirilmesi yolundaki arzusu üzerine Mustafa Kemal Paşa, 1929 yılında Deniz Harp Akademisinin açılmasını emretmiş ve aynı yıl Deniz Harp Akademisi kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Deniz Harp Akademisi; 1864-1921 yılları arasında İstanbul Hasköy’de, 1930-1941 yılları arasında Yıldız Sarayı’nda, 1941-1946 yılları arasında Ankara’da, 1946-1975 Yıldız Sarayı’nda, 1975-2006 Yeni Levent’te, 2006-2008 yıllarında Silahlı Kuvvetler Akademisi binasında eğitim vermiştir.

Hava Harp Akademisi, Havacılık kültürüne sahip kurmay subayların yetiştirilmesi amacı ile 1 Kasım 1937 tarihinde Yıldız Sarayı binalarında konuşlu Harp Akademisi Komutanlığı bünyesinde “Hava Harp Akademisi Müdürlüğü” adıyla kurulmuştur. Hava Harp Akademisi’nin kurulduğu yıllarda, Harp Akademileri’nde, 1880 yılından beri kademeli olarak ülkemize getirilen Alman öğretim üyeleri ve Alman eğitim-öğretim metotları hâkimdi. Ancak, 1 Eylül 1939’da İkinci Dünya Harbi’nin başlaması üzerine bu öğretim üyeleri ülkelerine geri dönmüşlerdir. Böylece 1880 yılından beri Harp Akademileri’nde egemen olan Alman öğretim metodu sona ermiştir. 1942-1953 yılları arasında Kuvvet Harp Akademileri’nde İngiliz ve Amerikalı uzmanlardan yararlanılmış, böylece Alman eğitim sistemi ile İngiliz eğitim sistemi bu yıllarda karma olarak yürütülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikalıların etkisi ile Amerikan eğitim usulüne geçilmiştir. Üç yıllık eğitimin, ikişer yıl aralıklarla birer yıl olacak şekilde uygulanmasına geçilmiştir. Hava Harp Akademisinde, 1'nci sınıfta Üs ve Taktik Hava Kuvvetleri seviyesinde, 2'nci sınıfta ise Millî ve Müttefik Hava Kuvvetleri seviyesinde eğitim ve öğretim yapılmıştır.

Kuvvet Harp Akademilerinde 1948-1949 öğretim yılından itibaren birinci sınıfta bulunan öğrencilerden başlamak üzere İkinci Dünya Savaşı'ndan alınan derslere göre ihtisaslaşmaya önem verilmiştir. Harekât Kurmayı ve İkmal Kurmayı yetiştirilmeye başlanmışsa da iki yıllık bir denemeden sonra bundan vazgeçilmiştir.

1949-1950 öğretim yılından başlanarak, Kuvvet Harp Akademileri öğrenimi, aralarında en az iki yıl süre bulunmak üzere üç yıldan iki yıla indirilmiştir. 1 Eylül 1952 tarihinde, bugünkü Millî Güvenlik Akademisi ilk kez "Millî Savunma Akademisi" adı ile kurulmuştur. Öğretime açılmasındaki bazı zorluklar yüzünden 2 Aralık 1952 tarihinde öğretime başlamıştır, öğretim süresi 10 ay tespit edilmiş olduğu halde, gecikmeden dolayı 31 Temmuz 1953 tarihine kadar 8 ay üzerinden öğretim yapabilmıştır.

Türk askerî eğitim-öğretim sisteminin yeniden yapılandırılması kapsamında 31 Temmuz 2016 tarihli 669 sayılı kararname ile Harp Akademileri Komutanlığı ilga edilmiş ve Millî Savunma Üniversitesi kurulmuştur. 9 Kasım 2016 tarihli 6756 sayılı Kanunla yasalaştırılan bu düzenlemeye göre, eski Kuvvet Harp Akademileri yerine, Kuvvet Harp Enstitüleri oluşturulmuş ve 14 Kasım 2016 tarihli 2016/9522 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Kara/Hava/Deniz Harp Enstitüsü Müdürlüğü Millî Savunma Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak faaliyetine başlamıştır.

Hüsnü ÖZLÜ

KAYNAKÇA

Emir Hüseyin Hüsnü (Erkilet), **Erkân-ı Harbiye Meslek, Vezâif, Teşkilatı Tarihi ve İlm-i Tetkikat**, Erkân-ı Harbiye Matbaası, Yıldız 1340.

Erkân-ı Harbiye Ders Programı, Matbaa-i Askeriye, 1325.

Harp Akademilerinin 1848 "Şeref Dolu Yıllar" 1980, 132 Yılı, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul 1980.

İSKORA, Muharrem Mazlum, **Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965**, Ankara 1966.

İSKORA, Muharrem Mazlum, **Türk Ordusunda Kurmaylık (Erkân-ı Harbiye Tarihçesi)**, Harp Akademileri Matbaası, Ankara 1944.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Harbiye", **İslam Ansiklopedisi**, 16. Cilt, Ankara 1997.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/erkan-i-harbiye-mektebi/?pdf=3678> adresinden erişilmiştir